

Róziiewicz, Jerzy

Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w roku 1986

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 32/2, 527-537

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PLANY I SPRAWOZDANIA

DZIAŁALNOŚĆ INSTYTUTU HISTORII NAUKI, OŚWIATY I TECHNIKI PAN W ROKU 1986

I. REALIZACJA PLANU BADAŃ

Szczegółowy plan badań Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki na rok 1986 obejmował 78 zadań naukowych (w tym 45 wchodzących do Centralnego Programu badań Podstawowych), z których 58 ma być całkowicie zakończonych w latach przyszłych, w zdecydowanej większości do roku 1990. Prace Instytutu w minionym roku miały zatem — zgodnie z planem — przeważnie charakter kontynuacji badań persektywicznych.

Do najważniejszych fundamentalnych prac długofalowych — kontynuowanych w 1986 r. — należą: *Historia nauki polskiej*; *Historia techniki polskiej*; *Dzieje edukacji w Polsce*.

W roku sprawozdawczym zakończono opracowanie redakcyjne części pierwszej tomu piątego *Historii nauki polskiej*, która dotyczy ogólnych warunków rozwoju nauki polskiej okresu 1918—1951 oraz pozyskano pięć nowych rozdziałów do części drugiej, obejmującej dzieje dyscyplin naukowych. Prace nad tomem ósmym (indeks biograficzny) *Historii nauki polskiej* mogły posunąć się naprzód m.in. dzięki zastosowaniu techniki komputerowej. Nieznacznej intensyfikacji uległy badania nad poszczególnymi fragmentami tomu pierwszego *Historii techniki polskiej*. Natomiast w dość szerokim zakresie prowadzone były studia przygotowawcze do trzatomowej syntezy *Dzieje edukacji w Polsce*. Oprócz prac kontynuowanych podjęto dla celów tego dzieła szereg nowych zadań, zarówno w Instytucie, jak i w zespolach z nim kooperujących, na przykład: *Obraz oświaty i wychowania w literaturze pięknej* (prof. Tadeusz Bieńkowski i prof. Stanisław Mauersberg); *Oświata polska w XIX i XX w. na tle europejskim* ((dr Leonard Grochowski, prof. Józef Miąso); *Kulturotwórcza rola szkół elementarnych* (zespół kierowany przez prof. Zygmunta Rutę); *Polska edukacja na Pomorzu Gdańskim XVII—XIX w.* (zespół prof. Lecha Mokrzeckiego); *Oświata polska na ziemiach Litwy, Białorusi i Ukrainy, 1864—1918* (dr Leszek Zasztowt); *Teoria i praktyka wychowawcza w II Rzeczypospolitej* (zespół prof. Stanisława Michalskiego).

W dość szerokim zakresie kontynuowano badania nad nauką okresu staropolskiego. Wymieńmy, dla przykładu, zaawansowane studia nad Witelonem (dr Jerzy Burchardt i zespół doc. Witolda Wróblewskiego z UMK w Toruniu), nad astronomią matematyczno-obszerną XV i XVI w. (dr hab. Grażyna Rosińska), nad retoryką w Polsce w XV w. (doc. Małgorzata Frankowska-Terlecka i zespół), prace nad wersją łacińską tomu III. *Dzieł wszystkich M. Kopernika* (prof. Paweł Czartoryski i zespół). W stadium końcowym znajdują się monografie: *Mecenat Jana III Sobieskiego* (doc. Karolina Targosz) oraz *Dzieje poznania geograficznego Polski 1772—1795* (mgr Wiesława Wernerowa).

W 1986 r. rozpoczęto badania m. in. nad następującymi tematami: *Dokładność pomiaru w astronomii nowożytnej* (prof. Jerzy Dobrzycki); *Rola polskich encyklopedii czasów stanis-*

lawowskich w edukacji obywatelskiej (prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa); *Akademie nauk krajów słowiańskich i ich kontakty z nauką polską i Polakami, 1725—1939* (doc. Jerzy Różewicz); *Poznanie szaty roślinnej terenów niżowych Królestwa Polskiego do 1850 r.* (mgr Wanda Grębecka); *Fitochemia surowców farmakognostycznych w I połowie XIX w.* (dr Halina Lichocka). Rozszerzono znacznie zakres badań nad historią organizacji nauki i dziejami międzynarodowych powiązań naukowych, włączając w to również okres II wojny światowej (doc. Bohdan Jaczewski i zespół). Problematyka teoretyczno-metodologiczna historii nauki znalazła odbicie w ukończonych rozprawach bądź artykułach doc. Stefana Amsterdamskiego, doc. Stefana Zameckiego, mgra Zbigniewa Cioka.

Z 20 zadań, które miały być całkowicie zakończzone w 1986 r., wykonano wszystkie zgodne z planem. Do ważniejszych ukończonych zadań należy zaliczyć monografie:

a) S. Zamecki: *Problemy klasyfikowania pierwiastków chemicznych w XIX w. Studium historyczno-metodologiczne*. Autor zastosował w swej pracy nowy typ periodyzacji dziejów klasyfikowania pierwiastków chemicznych (model kontynualistyczny). Jest to pierwsza w Polsce analiza oparta o teksty oryginalne.

b) A. Arendarski, M. Bąk: *Sekcja Przyrodnicza Wydziału Matematyczno-Fizycznego Szkoły Głównej Warszawskiej*. W monografii tej ukazano poziom badań i wykładów na tle podobnych wydziałów w innych krajach europejskich, głównie w Niemczech, Francji, Rosji i Anglii.

c) S. Brzozowski: *Polacy na studiach rolniczo-leśnych w Niemczech w XIX i XX w.* W tym obszernym opracowaniu (ponad 20 ark. wyd.), składających się z dziewięciu rozdziałów, opisano narodziny naukowego rolnictwa w Niemczech, studia Polaków w Meoglin, Berlinie, Eberswalde, Tharandt, Halle i Wrocławiu oraz ich działalność społeczno-polityczną.

d) J. Miąso: *Kształcenie zawodowe w Polsce międzywojennej i jego funkcje społecznej*. W pracy tej (ok. 20 ark. wyd.) przedstawiono rozwój szkolnictwa zawodowego po 1918 r. na tle przeobrażeń gospodarczych i społecznych oraz jego stopniową integrację z ogólnym systemem szkolnym. Bardziej szczegółowej analizie poddano cztery zasadnicze działy tego szkolnictwa: rzemieślniczo-przemysłowy, techniczny, handlowy i rolniczo-gospodarczy. Pracę zamyka rozdział omawiający kształcenie młodzieży pracującej.

Śród zakończonych rozpraw i studiów wymienimy dwie kilkuarkuszowe:

e) T. Bieńkowski: *Miejsce szkoły w kulturze staropolskiej*. Autor rozpatruje w studium zagadnienie stosunku wykształconego społeczeństwa do szkół oraz szkół wobec opinii społecznej.

f) J. Różewicz: *Związek Akademii Słowiańskiej (1908—1922)*. Na podstawie materiałów archiwalnych z Leningradu, Pragi, Sofii i Krakowa ukazano w tej pracy losy pierwszego w dziejach zrealizowanego projektu utworzenia instytucji grupującej niemal wszystkie (pięć, oprócz krakowskiej Akademii Umiejętności) wówczas istniejące akademie narodów słowiańskich.

W 1986 r. pracownicy Instytutu przekazali do druku 5 książek naukowych, 2 książki popularnonaukowe oraz 35 rozpraw i artykułów naukowych. Opublikowali natomiast 9 książek naukowych (w tym 6 w wydawnictwach IHNOiT — zob. niżej podrozdział 5), 37 rozpraw i artykułów oraz komunikatów naukowych, 29 recenzji, 22 sprawozdania z różnych imprez naukowych oraz blisko 40 artykułów popularnonaukowych, głównie z dziedziny historii techniki. Szczególnie na tym polu wykazali się inżynierowie: dr Bolesław Orłowski, dr Lech Królikowski i mgr Andrzej Glass. Wszyscy trzej m. in. przygotowali trzecią część haseł (B. Orłowski ponad 100) do wydanego przez Wydawnictwo „Śląsk” *Słownika polskich pionierów techniki* (red. B. Orłowski). W przedsięwzięciu tym uczestniczyli też inni pracownicy Instytutu. Podobnie pracownicy IHNOiT zasilali swoimi opracowaniami inne wydawnictwa encyklopedyczne i słownikowo-biograficzne, jak: *Polski słownik biograficz-*

ny (w 1986 r. opublikowano w nim 6 życiorysów i przekazano do przyszłych zeszytów 22 hasła biograficzne), *Słownik Pomorza Nadwiślańskiego*, *Słownik historyków polskich*, *Oesterreichisches Biographisches Lexikon*, *Encyklopedia Szkolna*, wyd. II *Encyklopedii Powszechnej PWN*, *The New Palgrave Economic Dictionary* itd.

2. KADRA NAUKOWA. DYDAKTYKA

W 1986 r. w Instytucie zatrudnionych było na pełnych etatach (stan na 31 XII) 78 osób, w tym 9 profesorów, 11 docentów, 26 adiunktów, 7 starszych asystentów i 5 asystentów. Pozostali zatrudnieni byli na tzw. etatach administracyjno-inżynierskich. W ciągu roku przestali pracować w Instytucie: doc. dr Ryszard Ergetowski (przeniósł się do Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie), mgr Małgorzata Gierych (z Zakładu Badań Kopernikańskich), mgr Bożenna Wojtysiak (z biblioteki), Ezechiela Wróbel (z działu planowania, przeszła na emeryturę), Alicja Szymańska (z księgowości, przeszła na emeryturę). Do pracy w IHNOiT przyjęto osiem osób: mgra farmacji Iwonę Arabas i lek. Krzysztofa Jeziorskiego (na stanowiska asystentów w Zakładzie Historii Nauk Przyrodniczych), mgra historii Ryszarda Jakubowa (na asystenta w Zakładzie Dziejów Oświaty), mgra astronomii Jarosława Włodarczyka (na asystenta w Zakładzie Historii Nauk Ścisłych i Technicznych), mgra historii Jacka Soszyńskiego (na st. asystenta w Zakładzie Badań Kopernikańskich), mgra bibliotekoznawstwa Anitę Chodkowską (na stanowisko mł. bibliotekarza), mgra Agnieszkę Czarnecką (na stanowisko głównego księgowego), mgra socjologii Janinę Owczarek (samodz. stanowisko ds. planowania).

W 1986 r. tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał Jan Sulowski, a trzech starszych asystentów (doktorzy: Halina Lichocka, Jan Piskurewicz i Leszek Zasztowt) powołano na stanowiska adiunktów. Przeprowadzono w Instytucie jedno kolokwium habilitacyjne (pracownika dra Jerzego Drewnowskiego) i obroniono jedną pracę doktorską (współpracownika).

Zajęcia dydaktyczne w uczelniach wyższych prowadzili: prof. dr Tadeusz Bieńkowski (w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach oraz wykład monograficzny na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego); prof. dr Jerzy Dobrzycki (wykłady na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego dla studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej); doc. dr Małgorzata Frankowska-Terlecka (wykłady i ćwiczenia na Studium Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej dla Pracujących IBiN Uniwersytetu Warszawskiego); dr Wanda Garbowska (ćwiczenia w Wyższej Szkole Pedagogicznej Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie); dr Leonard Grochowski (wykłady i ćwiczenia w Wyższej Szkole Pedagogicznej Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej); dr Wojciech Grzelecki (ćwiczenia na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego); doc. dr Barbara Kuźnicka (wykłady na Wydziale Farmaceutycznym Akademii Medycznej w Warszawie); prof. dr Stanisław Mauersberg (wykłady i seminarium magisterskie w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej); prof. dr Józef Miąso (wykłady i seminarium magisterskie na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego); mgr Joanna Schiller (ćwiczenia na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego — dla studiujących zaocznie); prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa (wykłady na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego dla studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej); dr Leszek Zasztowt (wykład monograficzny na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego).

3. WSPÓLPRACA NAUKOWA Z PARTNERAMI KRAJOWYMI

W roku sprawozdawczym IHNOiT zawarł sześć umów o współpracy z zespołami następujących szkół wyższych:

- a) Pomorska Akademia Medyczna w Szczecinie, (temat: *Rozwój nauk medycznych w Polsce. Studia do syntezy* — kier. prof. Tadeusz Brzeziński);
- b) Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (temat: *Dzielo Witelona i rozwój nauk przyrodniczych w Polsce i w Europie* — kier. doc. Witold Wróblewski);
- c) Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (temat: *Wybrane zagadnienia oświaty polskiej w XIX i XX w.* — kier. prof. Stanisław Michalski);
- d) Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie (temat: *Kulturotwórcza rola szkolnictwa elementarnego w Małopolsce* — kier. prof. Zygmunt Ruta);
- e) Uniwersytet Gdański (temat: *Edukacja polska na Pomorzu Gdańskim w XVII—XIX w.* — kier. prof. Lech Mokrzecki);
- f) Uniwersytet Warszawski (temat: *Historycy II Rzeczypospolitej* — kier. prof. Jerzy Maternicki).

Ponadto z Instytutem współpracują liczni specjaliści z innych szkół wyższych, placówek PAN, instytutów resortowych na podstawie umów o dzieło lub nawet całkowicie bezinteresownie, jak np. w ramach działających przy Instytucie zespołów specjalistycznych, grupujących osoby z całej Polski (Zespół Historii Nauk Rolniczych, Zespół Historii Kartografii, Zespół Historii Botaniki, Zespół Historii Farmacji, Zespół Dziejów Retoryki, Zespół Historii Polskiej Techniki Lotniczej).

4. WSPÓLPRACA NAUKOWA Z ZAGRANICĄ

W 1986 r. IHNOiT zawarł siedem bezpośrednich porozumień współpracy naukowej — obejmujących okres 1986—1990 — z pokrewnymi instytucjami zagranicznymi, w tym z czterema po raz pierwszy. Podpisano porozumienie z:

1. Instytutem Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR (tematy: *Naukowa i dydaktyczna działalność Polaków w Rosji i Rosjan w Polsce w okresie 1803—1917* oraz *Historia uniwersytetów w Polsce i w ZSRR*. Kierującym realizacją planu współpracy ze strony IHNOiT jest doc. dr Jerzy Róziewicz);
2. Instytutem Historii Akademii Nauki Litewskiej SRR (tematy: *Geneza i rozwój szkół naukowych* oraz *Rozwój instytucji naukowych i dydaktycznych* — kier. doc. dr J. Róziewicz);
- 3 Instytutem Historii Nauk Ukrainkiej SRR (temat: *Postępowe organizacje studenckie w wyższych uczelniach Ukrainy w XIX-początek XX w.* — kier. doc. J. Róziewicz);
- 4 Instytutem Pedagogicznym J.A. Komeńskiego Czechosłowackiej Akademii Nauk (temat: *Recepcja twórczości J.A. Komeńskiego na ziemiach czeskich, w Słowacji i Polsce* — kier. prof. dr Tadeusz Bienkowski);
5. Instytutem Historii Czechosłowackiej i Powszechnej Czechosłowackiej Akademii Nauk (temat: *Dzieje czesko-polskich i słowacko-polskich kontaktów naukowych, XVIII—XX w.* — kier. prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa);
6. Instytutem Teorii, Historii i Organizacji Nauki AN NRD (tematy: *Rozwój dyscyplin naukowych, szkoły naukowe i instytucje naukowe, Naukowcy w oporze antyfaszystowskim, Badania nad historią oświaty w obu krajach* — kier. prof. dr Józef Miąso);
7. Instytutem Historii Medycyny i Przyrodoznawstwa Karla Sudhoffa przy Uniwersytecie K. Marksa w Lipsku (temat: *Ewolucja, rewolucja i siły napędowe rozwoju nauk przyrodniczych* — kier. prof. dr Jerzy Dobrzycki).

W 1986 r. w Instytucie gościło 15 osób z zagranicy. Podobnie jak w roku ubiegłym najwięcej badaczy przyjechało z Czechosłowacji i z NRD. Z Instytutu Pedagogicznego J.A. Komeńskiego CzAN przybyło dwie osoby, doktorzy: Marie Kyralová przebywała w Polsce w dniach 22 IX—1 X) i Jana Přívratska (25 IX—5 X). Poszukiwały one materiałów (Kyralová w Krakowie, a Přívratska w Warszawie i Toruniu) do edycji kolejnych tomów

Opera omnia Komeńskiego oraz tekstów w języku czeskim z XVII i XVIII w. z zakresu pedagogiki i filozofii. Przez trzy tygodnie (7 X-15 XI) przebywał w Polsce dr Jaroslav Foltá z Instytutu Historii Czechosłowackiej i Powszechnej CzAN, który zbierał materiały (w Krakowie, Wrocławiu i Warszawie) do historii polsko-czechosłowackich kontaktów w matematyce końca XIX i pierwszej połowy wieku XX. Wymienione osoby przebywały w Polsce w ramach wymiany, natomiast czwarta osoba z Czechosłowacji, mianowicie dr Ludwik Mucha z Katedry Kartografii i Geografii Fizycznej Uniwersytetu Karola w Pradze został zaproszony przez IHNOiT do wzięcia udziału w XI Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii, która odbyła się we Wrocławiu w dniach 17—18 października.

W dniach 24 VI-2 VII w IHNOiT przebywali dr Horst Kant (historyk fizyki) i dr Jochen Richter (historyk medycyny). W ramach przygotowań do przyszłej współpracy odbyli oni szereg rozmów konsultacyjnych, a w dniu 26 VI z ich udziałem odbyło się w Zakładzie Historii Nauk Ścisłych i Technologicznych seminarium, na którym mówili o badaniach prowadzonych przez siebie oraz swych kolegów w berlińskim Instytucie Teorii, Historii i Organizacji Nauki AN NRD. Z lipskiego Instytutu Medycyny i Przyrodoznawstwa Karla Sudhoffa gośćmi IHNOiT byli (6—12 X) historyk matematyki dr Karl Heinz Schlote oraz historyk biologii dr Gottfried Zirnstein. Zapoznali się oni m. in. z pracami prowadzonymi w naszym Instytucie, a dr K.H. Schlote w Zakładzie Historii Nauk Ścisłych i Technicznych przedstawił referat *Einige Entwicklungsetappen der Algebrae im 19 Jahrhundert*.

Po raz pierwszy do IHNOiT przybyli — w ramach podpisanych porozumień bezpośrednich — historycy radzieccy z akademii republikańskich. Z kijowskiego Instytutu Historii AN Ukrainiejskiej SRR przyjechał na dwa tygodnie (3—16 XI) kand. n. historycznych Paweł Usienko, który w Warszawie (BUW, BN i Archiwum PAN) oraz Wrocławiu (Ossolineum) zbierał materiały do ukraińsko-polskich kontaktów kulturalnych lat 50 i 60. ubiegłego stulecia. Z Wilna, z Instytutu Historii AN Litewskiej SRR, gościli (10—24 XII) Algimantas Lekis i Egidius Aleksandrowiczius. A Lekis — kierujący Oddziałem Historii Nauki i Techniki w placówce wileńskiej — żywo interesował się organizacją prac badawczych w zakresie historii nauki, prowadzonych zarówno w IHNOiT, jak i w innych instytucjach warszawskich (Muzeum Techniki NOT, Muzeum Ziemi). Na kilku spotkaniach z kierownictwem IHNOiT omówił perspektywy współpracy, ustalając wstępny harmonogram realizacji planu na dwa najbliższe lata. E. Aleksandrowiczius poszukiwał w Bibliotece Narodowej materiałów do polsko-litewskich powiązań kulturalnych w XIX w.

Z krajów kapitalistycznych gośćmi Instytutu były cztery osoby. Przez trzy tygodnie (przyjechał do Warszawy 2 XI) zapoznawał się polskimi pracami oraz źródłami do historii geografii, przechowywanymi w polskich zbiorach (Warszawa, Kraków, Gdańsk, Wrocław), Daniel Dory z paryskiego Centrum Badań Naukowych.

Ponownie odwiedził nasz Instytut (por. sprawozdanie za 1985 r., „KHNiT” 1986 s. 924) kierownik Katedry Historii Oświaty Uniwersytetu w Hanowerze, prof. Manfred Heineman. Z jego udziałem odbyło się seminarium w Zakładzie Dziejów Oświaty oraz zebranie (21 V) pracowników IHNOiT i zaproszonych gości, na którym Heineman przedstawił referat o polityce oświatowej w RFN.

W dniach 3—11 listopada na zaproszenie IHNOiT przebywał w Warszawie i Lublinie historyk oświaty, prof. Uniwersytetu w Cambridge, Witold Tulasiewicz. Zajmując się problemami pedagogiki porównawczej, zapoznał się on ze współczesną polską literaturą z tego zakresu i przeprowadził szereg rozmów o charakterze naukowym. W dniu 6 listopada w IHNOiT (z udziałem zaproszonych gości spoza Instytutu) wygłosił odczyt o szkolnictwie brytyjskim za rządów Margaret Thatcher.

Do połowy września przebywała w Instytucie narocznym stażu (do Warszawy przyjechała w październiku 1985 r.) Sabina Rohrssen z Getyngi, którą skierował do Polski Niemiecki Urząd Wymiany Akademickiej. Interesowały ją głównie losy oświaty na ziemiach

polskich pod zaborem rosyjskim po 1863 r. Instytut — sprawujący nad nią opiekę naukową — umożliwił jej także przeprowadzenie badań źródłowych w Archiwum Akt Dawnych oraz w archiwach wojewódzkich w Lublinie, Kielcach i Radomiu.

W 1986 r. wizytowało IHNOiT kilku badaczy zagranicznych, którzy przybyli do Polski na zaproszenie innych instytucji naukowych lub znaleźli się w składach oficjalnych delegacji państwowych odwiedzających nasz kraj. Korzystając z tych okazji, dyrekcja zorganizowała w IHNiT trzy zebrania, na których odwiedzający przedstawili odczyty, mogące — naszym zdaniem — zainteresować wielu pracowników. Tak więc 26 II Władysław Żanowicz Kelle — autor licznych prac z zakresu naukoznawstwa, publikowanych także w Polsce — z Instytutu Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR przedstawił organizację badań naukoznawczych w ośrodkach moskiewskim i leningradzkim. W dniu 23 kwietnia Giennadij Aleksandrowicz Nieswietajłow, przebywający w Polsce z okazji wielkiej wystawy osiągnięć Białoruskiej SRR, wygłosił odczyt o kierunkach rozwoju badań naukowych na Białorusi. Podkreślił w swym wystąpieniu znaczenia wieloaspektowych badań historycznych nad nauką (sam jest on autorem opracowań dotyczących efektywności badań naukowych) i wskazał na szereg tematów badawczych, które w najbliższej przyszłości mogłyby być przedmiotem polsko-białoruskiej współpracy naukowej. Wreszcie kilka razy odwiedzał nasz Instytut wybitny znawca polsko-rosyjskich powiązań rewolucyjnych i kulturalnych w XIX w., prof. Władimir Anatoljewicz Djakow. Na nasze zaproszenie wygłosił on 12 VI referat o Instytucie Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR i prowadzonych tam badaniach, uwzględniając szczególnie prace związane z historią i kulturą polską dwu ostatnich wieków (zajmuje się nimi w tej placówce około 50 specjalistów). Referaty Nieswietajłowa i Djakowa spotkały się ze znacznym zainteresowaniem, o czym świadczyła ożywiona dyskusja na obu zebraniach.

Za granicę — w zdecydowanej części na staże naukowe w ramach wymiany — wyjechało 23 pracowników IHNOiT (niektórzy kilkakrotnie).

W Związku Radzieckim kilkutygodniowe staże odbyło osiem osób. W Moskwie i Leningradzie przebywała (14 I-11 II) mgr Danuta Hupałowska, zbierając tam materiały do działalności matematyków polskich w Petersburgu na przełomie XIX i XX w., interesując się szczególnie osobą Juliana Sochockiego. W moskiewskich i leningradzkich bibliotekach (Państw. Biblioteka ZSRR im. W.I. Lenina oraz Państw. Biblioteka Publiczna im. M.J. Sałykowa-Szczedrina) pracował również prof. dr Józef Babicz (31 XII 1986-21 I 1987). Zapoznawał się on m. in. z rosyjskimi dawnymi wydawnictwami kartograficznymi, w celu podjęcia w najbliższej przyszłości wspólnych polsko-radzieckich studiów nad dziejami poznania ziem wschodniej i środkowej Słowiańszczyzny, przede wszystkim w świetle źródeł kartograficznych.

Przez cztery tygodnie (1—29 XII) przebywał w Leningradzie doc. dr Stefan Zamecki, gdzie w Muzeum-Archiwum D.I. Mendelejewa przy Uniwersytecie Leningradzkim oraz Bibliotece tegoż Uniwersytetu uzupełniał swą monografię *Problemy klasyfikowania pierwiastków chemicznych w XIX wieku*. W Leningradzie prowadziła również badania (17 XII 1986—6 I 1987) mgr Joanna Schiller. Studiowała ona w Centralnym Archiwum Historycznym ZSRR dokumenty Okręgu Naukowego Warszawskiego z lat 1839—1862. Do Moskwy wyjechał (29 XII 1986—18 I 1987) mgr Grzegorz Karczmarz, który w Państwowej Bibliotece ZSRR im. W.I. Lenina pracował nad rosyjskimi czasopismami z okresu międzypowstaniowego oraz przeprowadził wstępną kwerendę w Oddziale Rękopisów tejże Biblioteki w zakresie problematyki polsko-rosyjskich związków w naukach społecznych lat 1832—1862.

W ramach porozumienia zawartego przez PAN i AN Litewskiej SRR przebywały na strażach trzy osoby. W Wilnie (Państw. Archiwum Historyczne Lit. SRR oraz Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego) i Kownie (Muzeum Farmacji) przez dwa tygodnie (14—28 XI) poszukiwała materiałów do historii polskiej chemii farmaceutycznej, a także etnofarmacji, dr Helena Lichocka. W Państwowym Archiwum Historycznym Litewskiej

SRR oraz w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego — jak również w Bibliotece AN Litewskiej SRR — mgr Wanda Grębecka studiowała (24 XI — 22 XII) materiały rękopiśmienne dotyczące przyrodoznawstwa na Wileńszczyźnie w ubiegłym stuleciu. W tych samych instytucjach przeprowadzał badania (1—19 X) nad dziejami oświaty na Litwie w okresie 1864—1914 dr Leszek Zasztowt.

Do Czechosłowacji na badania biblioteczno-archiwalne wyjechały dwie osoby. Prof. dr Jerzy Dobrzycki podczas pobytu w Pradze (22—28 IX) badał zachowane w tamtejszych bibliotekach i w Archiwum Muzeum Narodowego rękopisy matematyczno-astronomiczne. Doc. dr Jerzy Różewicz pracował (11—29 XI) w Centralnym Archiwum Czechosłowackiej Akademii Nauk oraz w bibliotece Instytutu Historii Powszechnej i Czechosłowackiej CzAN nad materiałami dotyczącymi kontaktów Czeskiej Akademii Nauk i Sztuki Pięknych (1890—1952) z nauką polską i Polakami.

W ramach wymiany bezdekwizowej w niemieckiej Republice Demokratycznej przebywały też dwie osoby, doktorzy: Stanisław Sroka (24 X—10 XI) i Andrzej Arendarski (7—12 XII). Pierwszy z nich przeprowadzał badania w Archiwum i Bibliotece Uniwersytetu im. K. Marksa w Lipsku dokumentów źródłowych z punktu widzenia problematyki studiów rolniczych Polaków w Uniwersytecie Lipskim w latach 1860—1939, drugi zaś w bibliotekach lipskich (Uniwersytetu Studhoffs i Deutsche Bücherei) poszukiwał materiałów do opracowania tematu *Nauki przyrodnicze na uniwersytetach niemieckich w drugiej połowie XIX w.*

Stypendia miesięczne z Republiki Federalnej Niemiec uzyskały dwie osoby: prof. dr Józef Babicz z Biblioteki Księcia Augusta w Wolfenbüttel (przebywał tam 15 X—21 XII) i dr Łucja Borodziej z Katedry Historii Oświaty Uniwersytetu w Hanowerze (10 VI—10 VII). Prof. J. Babicz dla celów Biblioteki Księcia Augusta przygotował rozprawę *Dzieje manuskryptów łacińskich „Geografii” Ptolemusza i ich wpływ we wczesnym Renesansie*, a dr Ł. Borodziej zapoznawała się w Hanowerze z materiałami dotyczącymi rozwoju oświaty w Niemczech w pierwszych latach po II wojnie światowej. Z RFN stypendium uzyskał także dr Lech Królikowski. Zamierzał on w Muzeum Niemieckim w Monachium (wyjechał tam 26 X na okres czterech miesięcy) przebadać m. in. materiały związane z życiem Michała Doliwo-Dobrowolskiego i jego wkładem do rozwoju konstrukcji maszyn elektrycznych.

Dwa miesiące (14 IX—15 XI, stypendium E'cole des Hautes en Sciences Sociales) pracował w paryskiej Bibliotece Narodowej dr Leonard Grochowski. Studiował on tam materiały (głównie czasopisma pedagogiczne oraz zestawienia statystyczne) potrzebne mu do opracowania tematu *Szkola polska na tle europejskim, 1918—1939*. Oprócz tego dokonał wstępnego rozeznania spuścizny archiwalnej Marii Skłodowskiej-Curie, przechowywanej w Oddziale Rękopisów teje Biblioteki Narodowej.

Podobną kwerendę — zleconą dodatkowo przez dyrekcję IHNOiT — dotyczącą korespondencji M. Skłodowskiej-Curie przeprowadził (bez powodzenia) w kilku bibliotekach londyńskich (British Library, Science Museum Library oraz University of London Library) dr Waldemar Rolbiecki, który przebywał w Londynie jako stypendysta Akademii Brytyjskiej. Wyjechał on tam przede wszystkim w celu zbierania materiałów do tematu *Cudzoziemskie wzory organizowania działalności naukowej i ich rola w rozwoju nauki polskiej*.

Na zaproszenie Austriackiej Akademii Nauk przebywał w Wiedniu w dniach 7—14 października prof. dr Stanisław Brzozowski. Uczestniczył on w trzech posiedzeniach redakcyjnych *Oesterreichisches Biographisches Lexikon* (dla którego przygotował ponad 50 życiorysów). Resztę czasu poświęcił pracy w Archiwum Politechniki Wiedeńskiej nad problematyką studiów Polaków w tej uczelni w XIX w.

Pracownicy IHNOiT w 1986 r. wzięli udział w dziesięciu międzynarodowych sympozjach i konferencjach zorganizowanych za granicą. W trzech takich imprezach uczestniczył prof. dr Józef Babicz. W dniach 9—17 września przebywał on w Amsterdamie, gdzie uczestniczył w obradach VI Międzynarodowego Sympozjum Coronellogo, poświęconego historii kartografii, globusów i instrumentów geograficznych. Na Sympozjum tym wygłosił referat

Dwa globusy Nieba i Ziemi z 1477 r. i ich twórca *Donnus Nicolaus Germanus*. Prof. Babicz wystąpił również z referatem *Mapy ogólne i szczegółowe w Polsce w XVI i XVII wieku* na konferencji *Sächsische Kartographie bis zum Dreissigjährigen Krieg*, która odbyła się 21—25 X w Dreźnie, a następnie uczestniczył w międzynarodowym Kolokwium Kartograficznym „Wiedeń 86” (29—31 X), zorganizowanym przez Niemieckie Towarzystwo Kartograficzne oraz Austriacką Akademię Nauk.

W konferencji wkład Jana Amosa Komeńskiego do Nauki i Kultury Światowej, zorganizowanej w dniach 16—19 czerwca w Liblicach k/Pragi, wzięli udział profesorowie Tadeusz Bieńkowski i Józef Miąso. Pierwszy z nich wygłosił referat na temat nowatorstwa Komeńskiego w dziedzinie metody nauczania wiedzy przyrodniczej, drugi zaś, m. in. przeprowadził z wieloma uczestnikami obrad rozmowy, które dotyczyły perspektyw wspólnych badań w dziedzinie historii oświaty.

W obradach XII Sympozjum Komitetu Międzynarodowej Współpracy w Zakresie Historii Techniki (ICOHTEC, Drezno 25—29 VIII) uczestniczyli dr inż. Bolesław Orłowski i dr inż. Lech Królikowski. Sympozjum to poświęcone było tematowi *Technika i nauki techniczne w historii*.

Prof. dr Jerzy Dobrzycki w dniach 20—22 czerwca uczestniczył w sesji zorganizowanej w Esztergom na Węgrzech z okazji 550. rocznicy urodzin J. Regiomontana, na której wygłosił referat dotyczący tablic astronomicznych Regiomontana, opracowanych przy pomocy Marcina Bylicy i wdrożonych do użytku w Akademii Krakowskiej. W kilka dni później prof. J. Dobrzycki wzięł udział w obradach sympozjum *Reviewing the Cosmos, 1540—1680*. Było to spotkanie (28 VI—5 VII) ekspertów dla oceny stanu i perspektyw badań nad historią astronomii w okresie między Kopernikiem i Newtonem. W trakcie obrad prof. Dobrzycki przedstawił referat o stanie i metodyce badań tablic astronomicznych, przede wszystkim jako źródła do dziejów transmisji i recepcji nauki w czasach Renesansu. Sympozjum to zorganizowała Biblioteka Księcia Augusta w Wolfenbüttel (RFN).

Prof. dr Józef Miąso przewodniczył trzysobowej delegacji polskiej na konferencji dotyczącej planu badań koordynowanych przez RWPG (Moskwa 1—5 IV). Podczas obrad opracowano szczegółowy plan badań firmowanych przez RWPG na lata 1986—1990 pt. *Ogólnoteoretyczne i metodologiczne podstawy analizy rozwoju nauki i techniki*. Do tego planu weszły dwa zadania, których współrealizatorem jest również IHNOiT, a koordynatorem moskiewski Instytut Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR. Są to zadania: *Analiza form organizacji i kierowania badaniami podstawowymi i stosowanymi oraz Rozwój systemu kierowania nauką i postępem naukowo-technicznym od zwycięstwa socjalizmu w danym kraju aż po współczesność*. dodajmy, iż po raz pierwszy IHNOiT został włączony do międzynarodowego planu badań inicjowanych i nadzorowanych przez RWPG.

We Włoszech przebywała (21—30 IV) doc. dr Jerzy Osiatyński, zaproszony przez uniwersytet w Perugii do udziału w konferencji poświęconej ocenie dorobku Michała Kaleckiego w świetle współczesnych problemów gospodarczych i teorii ekonomii.

Na konferencji tej wygłosił dwa koreferaty: jeden dotyczący stosunku teorii Kaleckiego do teorii Johna Maynarda Keynesa, a drugi wpływu teorii Kaleckiego na poglądy ekonomiczne Joan Robinson. W drodze powrotnej na uniwersytecie w Bolonii przedstawił referat na temat samorządu w polskiej gospodarce w latach 1981—1985.

W trzydniowej sesji (22—24 IX) — nazwanej *Colloquium Willem van Moerbeke* — zorganizowanej przez Uniwersytet Katolicki w Leuven, brał udział dr Jerzy Burchardt, który przedstawił tam referat *La position de Guillaume de Moerbeke dans la cosmologie médiévale et ses relations avec Vitelo*.

Odnotujemy też, iż dr hab. Grażyna Rosińska kontynuowała we Włoszech (do czerwca włącznie, wyjazd jej nastąpił w październiku ubiegłego roku, zob. „KHNiT” 1986 s. 925) badania nad historią nauk ścisłych późnego średniowiecza i renesansu, a doc. dr Stefan

Amsterdamski przebywał (wyjazd prywatny) pięć miesięcy w Institut des Hautes Etudes Scientifiques w Bures-sur-Yvette (Francja).

5. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA I BIBLIOTECZNA

W 1986 r. wydano cały rocznik (31) „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” o objętości 84,75 arkuszy wydawniczych oraz tom 29. „Rozpraw z Dziejów Oświaty” (21, 10 ark. wyd.).

Z opóźnieniem trzyletnim Państwowe Wydawnictwo Naukowe wydało numer 18/19 „Organonu” za lata 1982/1983, liczący ok. 20 arkuszy wydawniczych. Natomiast PWN — wzorem lat ubiegłych — bardzo poważnie opóźnia wydanie przekazanych jemu w 1984 i 1985 trzech zeszytów „Studiów i Materiałów w Dziejów Nauki Polskiej”.

W serii wydawniczej „Monografie” z Dziejów Nauki i Techniki” ukazały się w ostatnich dniach roku 1986 trzy tomy. Tom 135: *Dzieje nauk farmaceutycznych w Polsce 1918—1978* (41,80 ark. wy.) — jest pracą zbiorową, zredagowaną przez Zofię Jerzmanowską i Barbarę Kuźnicką. Ten obszerny tom składa się z 26 artykułów napisanych przez 20 autorów. Opisano w nim dorobek nauk farmaceutycznych w Polsce w latach 1918—1978, poprzedzając go refleksją nad rolą historii w procesie humanizacji farmacji (artykuł B. Kuźnickiej) oraz kończąc syntetycznym posłowiem (pióra Z. Jerzmanowskiej), w którym wskazano na główne kierunki i prawidłowość farmacji naukowej w opisanym sześćdziesięcioleciu. Tom 137 „Monografii” wypełnia praca Jana Kozłowskiego *Szkice o dziejach biblioteki Żaluskich* (16 ark. wyd.). W rozprawie tej uwzględniono główne zagadnienia odnoszące się do Biblioteki Żaluskich w okresie 1742—1773, takie jak jej środowisko, formy działalności, organizacja, gmach. Tom 138: Lech Królikowski: *Rozwój konstrukcji maszyn elektrycznych do końca XIX wieku* (13,90 ark. wyd.) — w pracy tej autor przedstawił w syntetycznym ujęciu rozwój konstrukcji maszyn elektrycznych w świecie, szczególnie podkreślając udział w tej dziedzinie polskich inżynierów i wynalazców.

W serii „Monografie z Dziejów Oświaty” Ossolineum wydało tom 31 — rozszerzoną wersję dysertacji doktorskiej Wojciecha Grzeleckiego pt. *Szkoły-kolonie Uniwersytetu Krakowskiego 1588—1773. Problematyka kształcenia i wychowania* (12,70 ark. wyd.). Ramy chronologiczne książki stanowią daty powstania pierwszej szkoły-kolonii akademickiej oraz powołała Komisji Edukacji Narodowej.

W serii „Studia Copernicana” ukazała się — oznaczona jako tom 24 — rozprawa habilitacyjna Grażyny Rosińskiej *Optyka w XV wieku. Między nauką średniowieczną a nowożytną* (16,20 ark. wyd.). Autorka przede wszystkim ukazała dzieje uniwersyteckiego nauczania optyki w XV w. oraz tradycje i nurty tej dziedziny, które przeniknęły z uniwersytetów do środowisk rzemieślniczych. W pracy wykorzystano nie analizowane dotąd materiały rękopiśmienne dotyczące uniwersytetów w Krakowie, Wiedniu, Oxfordzie i Cambridge.

Poza seriami wydano dwie obszerne publikacje zwarte. W języku rosyjskim ukazał się tom drugi *Dzieł wszystkich Mikołaja Kopernika*, zawierający *De revolutionibus...* (36, 75 ark. wyd.). Przekład i komentarze do tego dzieła są autorstwa nieżyjącego już Iwana Wisiełowskiego, które zostały opracowane i uzupełnione przez Stefana Oświęcimskiego. Redaktorem całego tomu jest Anna Słomczyńska.

W Państwowym Wydawnictwie Ekonomicznym — po latach oczekiwania — opublikowano wreszcie monumentalny (98,30 ark. wyd.) tom ósmy, zamykający całość edycji *Dzieł Oskara Langego*. Tom ten — redagowany przez Helenę Hagemeyer (także autorkę studium *Postłowa*) i Tadeusza Kowalika — wypełnia przede wszystkim opracowana przez Felicję Lange *Kronika życia i działalności O. Langego* (s. 21—945) oraz biografia jego prac (s. 947—1036).

W ramach budżetu IHNOiT wydano trzy pozycje technika małej poligrafii. Najobszerniejszą z nich jest praca zbiorowa pod redakcją Barbary Kuźnickiej (także autorki wstępnego artykułu, określającego zakres etnomedycyny i etnofarmacji oraz indeksów) pt. *Historia leków naturalnych. I. Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej* (objętość ok. 14 ark. wyd.). Pozostałe dwie pozycje, wydane przez IHNOiT małą poligrafią, są następujące: Halina Lichocka: *Pamiętnik Farmaceutyczny Krakowski 1834—1836. Bibliografia analityczna zawartości* (ok. 8 ark. wyd.) oraz Wiesława Wernerowa: *Bibliografia polskiej historii geografii i kartografii 1981—1985* (ok. 4 ark. wyd.).

Podsumowując działalność wydawniczą Instytutu w roku 1986, należy stwierdzić, iż wydano w tym roku cztery numery „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” (w tym jeden łączony, 3—4); jeden numer „Organonu” (również łączony); jeden tom „Rozpraw z Dziejów Oświaty”, siedem woluminów wydawnictw zwartych (pięć w wydawnictwach serijnych i dwa poza seriami); trzy publikacje wydane techniką małej poligrafii. Objętość wymienionych publikacji wyniosła w sumie nieco ponad 387 arkuszy wydawniczych, a więc o ponad 20 arkuszy więcej niż w roku ubiegłym, o ponad 40 arkuszy więcej niż w 1982 r. oraz o ponad 70 arkuszy więcej niż w latach 1981 i 1983.

* *
*

Stan Biblioteki Instytutu na dzień 31 XII 1986 r. wynosił w Warszawie: 14 054 opracowanych woluminów druków zwartych (przybyło w roku sprawozdawczym 258 wol.), 3728 woluminów czasopism (przybyło 147 wol.) oraz 3705 jednostek inwentarzowych zbiorów specjalnych (maszynopisy i rękopisy różnych opracowań, prace doktorskie i habilitacyjne, mikrofilmy i fotokopie, odbitki i nadbitki). W filiach IHNOiT stan bibliotek podręcznych był następujący: w Krakowie druków zwartych było 3819 woluminów (przybyło 62 wol.), 716 woluminów czasopism (przybyło 19 wol.) oraz 1314 jednostek inwentarzowych zbiorów specjalnych; we Wrocławiu natomiast biblioteka składała się z 935 woluminów druków zwartych (przybyło 5 wol.), 411 woluminów czasopism (przybyło 31 wol.) oraz z 4100 jednostek inwentarzowych zbiorów specjalnych.

Z księgozbioru Biblioteki w Warszawie w ciągu roku wypożyczono do domu czytelnikom indywidualnym 417 książek, 197 zeszytów czasopism i 18 pozycji ze zbiorów specjalnych; bibliotekom zaś i innym instytucjom 46 publikacji zwartych, 33 zeszyty czasopism oraz 15 pozycji ze zbiorów specjalnych. Ponadto Biblioteka pośredniczyła w wypożyczaniu dla pracowników Instytutu z innych bibliotek 208 dzieł zwartych oraz 102 tomów czasopism. Na miejscu udostępniono 584 książek, 828 woluminów czasopism i 41 pozycji ze zbiorów specjalnych. Odwiedziny Biblioteki przez czytelników odnotowano w roku 1235.

Biblioteka prowadziła wymianę wydawnictw z 79 kontrahentami zagranicznymi. Wysłano za granicę 114 woluminów (w tym 99 wol. czasopism). Otrzymano w zamian 69 woluminów (w tym 29 wol. czasopism, w zdecydowanej większości przysłanych z krajów kapitalistycznych).

Biblioteka — podobnie jak w latach ubiegłych — przeżywała i w tym roku bardzo poważne kłopoty lokalowe, a na domiar przez większość część roku zatrudniony był w niej tylko jeden bibliotekarz. Dopiero od 1 listopada osiągnięto pełną obsadę, składającą się obecnie z trzech magistrów bibliotekoznawstwa. Pozwoliło to od grudnia zająć się — oprócz zajęć typowo bibliotecznymi, tj. gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów — także pracami dokumentacyjno-bibliograficznymi, m.in. sporządzaniem kartek publikacji pracowników IHNOiT oraz prac doktorskich i habilitacyjnych z zakresu historii

nauki, oświaty i techniki (poczynając od 1959 r.). Kierownik Biblioteki, mgr Małgorzata Kinowska, jak w latach poprzednich, przygotowała do druku „Bibliografię Bieżącą Historii Nauki i Techniki”, ukazującą się od szesnastu lat w postaci wkładek do każdego numeru „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”

Jerzy Rózewicz
(Warszawa)